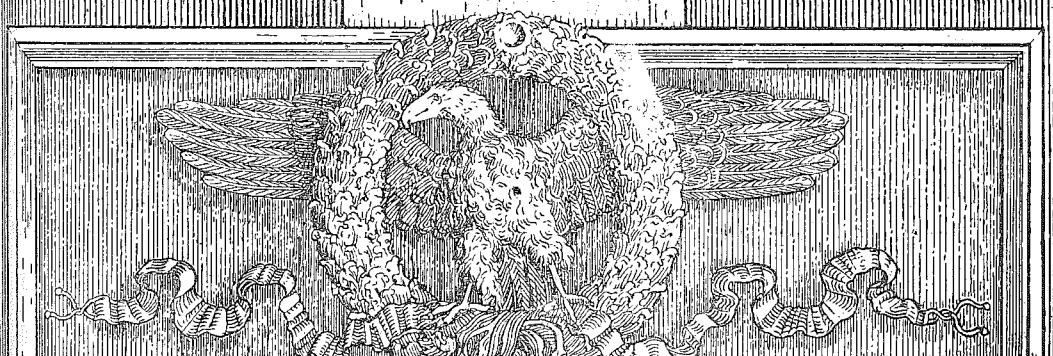

ALMA ROMA

QVIDQVID NON
POSSIDET ARMIS
RELLIGIONE
TENET

C. DEL VECCHIO.

Pro "ALMAE ROMAE,, Sociis

apud Commentarii Administratorem opuscula latine scripta venum dantur,
pretio quo^d sequitur:

JOSEPHI FORNARI Communia vitae. Phrases et formulae ad latina coloquia instituenda:

Fasc. I: *De salutatoriis formulis, De valetudine percontatio, Morbi, Medicamenta.* – Lib. 2,60.

Fasc. II: *Voces animalium, De officiis.* – Lib. 3,00.

JOSEPHI FORNARI Fridianus et Francisculi prandium, Milesiae fabulae scenis accommodatae apud ephebea facile agendis. – Singulae lib. 2; ambae lib. 3.

HERMINII IACOBELLI In campo latinitatis novi flores. – Si tegumento solut. lib. 4; si xyлина structura aureoque titulo decorat., lib. 5.

I. B. FRANCESIA Euplius, Ad Romam, Actiones dramaticae. – Singulae lib. 1,50.

(*Iis vero qui extra Urbem hos libros mitti iubeant, addendum erit publici cursus pretium, iuxta normam libell. 0,60 pro singulis exemplaribus.*)

Pro lectoribus novisque sociis, qui **integralm ALMAE ROMAE Collectionem** habere cupiant ab anno MCMXIV ad expletum annum MCMXXII, paucorum exemplarium quae supersunt pretium constituimus libellorum 200 pro Italia; pretium duplicatum, libell. scilicet 400, pro exteris gentibus, suaे pecuniae valorem maiorem habentibus, quam ut Italicae pecuniae valor nunc est.

Hae vero collectiones, adiecta in litteris pecunia per nummariam syngrapham (vulgo *chèque*) in Urbe exigendam, *recto tramite*, requirendae sunt ab **ALMAE ROMAE** administratore (*Roma, 12, Via del Governo Vecchio, 96*): quod enim pretium positum est non sinit ut foenus aliquod bibliopolis, vel mediatoribus quibusvis rependi possit.

ALMA ROMA

LATINITATIS PRAECONIUM SINGULIS MENSIBUS EDITUM

Premium annuae subnotationis est pro Italia libell. 12; pro Anglia shell. 12,50; pro Batavia flor. 7,50; pro Hispania peset. 15; pro Civitatibus Foederatis Americae septentrionalis et Canada doll. 3; pro Gallia, Helvetia, Belgica ceterisque universi orbis nationibus franc. 15 *ante solvendum rectoque trahite mittendum* ad JOSEPHUM FORNARI doctorem, *Romam, 12, Via del Governo Vecchio, 96.*

DE ALEXANDRO PETÖFI HUNGARICAE LIBERTATIS POËTA

Alexander Petöfi, celebritate nominis iam per totum orbem terrarum notissimus, in oppido Kiskörös a. MDCCXXXIII Kalendis Ianuariis humili loco natus est, ubi pater eius, qui Petrovics vocabatur, tabernam macellariam habebat. Poëtae pater, qui ex comitatu Nitriensi (hungarice: *Nyitra*) originem duxerat et genere Slavus esse videtur, anno ortus filioli sui Alexandri tam superbe Hungarum se confessus est, ut mirum non sit si, a. MDCCXLIX, quum Hungari pro libertate tuenda contra Austriacos certamen suscepissent, et ipse annum sexagesimum ageret essetque «qui antea a mensa in lectum vix pedibus ferretur», et tum militiae nomen dederit et vexillari munere in exercitu Hungarico sit functus. Quam rem poëta pulcherrimo celebrat carmine, quod «*Vexillarius senex*» (*A vén zárzlóztartó*) inscribitur.

Alexandri aetas puerilis in variis Hungariae oppidis ad humanitatem informabatur. Poëtis Latinis ita deditus erat, ut Flacci carmina semper in funda vestis portaret, et odam, quae verbis «*Aequam memento*» incipit, toties legerit, ut libellus etiam hodie eo loco sponte evolvatur; qui

libellus minutae editionis in Museo Nationis Hungaricae Budapestinensi custoditur.

Pestini quum gymnasium Scholarum Piarum frequentaret, ars scenica ei magnopere cordi erat, quod studium eius in oppido Arzód apud catervam histrionum peregrinantium, ibique, ut aliquot fabulas agerent, commorantium, sic accendebar, ut cum iis fugere voluerit; cuius rei, quum magister eius, Koren nomine, patrem Alexandri certiores fecisset, is filium gravibus castigationibus affectit. Neque tamen poena impediebat, quominus histrio evaderet Schemnicii quum sextam gymnasii classem frequentaret, tam negligenter se praestitit, ut exeunte primo semestri in historia Hungarica improbatus fuerit a magistro quodam, Daniele Lichard, panslavismi qui dicitur iam tum propugnatore, qui aegerrime tulit, quod Petöfi iuvenibus Hungaricae originis socium vehementius se adiunxisset. Quamobrem pater summo moerore afflictus, qui propter inundationem anno MDCCXXXVII factam et perfidiam cuiusdam propinquai in egestate degere coepit, quod spe, quam in filio collocarat, deiectus erat, filio adiumento esse desiit.

Quae quum ita essent, Alexander stauit apud animum suum se arti scenicae et

poësi operam navaturum. Quod consilium, incredibilium rerum adversarum causa, effecit, ut sex annos in summa paupertate versaretur; et quidem inéunte adolescentia, aetate vitae pulcherrima, quae solis gaudiis creata videtur, nempe ab anno aetatis sua sextodecimo usque ad vigesimum secundum. Quod tamen bene factum est; qui enim infelix non fuerit, vitam beatam aestimare non poterit.

Relicto Schemnicio, pedibus Pestinum se contulit, ibique brevi commoratus cum quodam propinquuo suo, in urbem Sopron (*Scarabantia*) ivit ut scholas ibi frequentre pergeret. Sed ubi primum illuc venit, militiae nomen dedit et duos annos misericiarum plenos stipendia fecit, donec, quum asperitates vitae militaris ferre non posset, medico auxiliante, ab officio militari liberatus est et in patriam domum revertit.

Post reditum in patriam aliquamdiu vagabatur; nullo enim loco quiescere poterat. Quum ad septimam gymnasii classem se adscriptisset, cum Mauro Sokai, postea clarissimo fabularum Romanensium scriptore, init consuetudinem et cum eo Societati scholasticae adulescentium sesé conformantium studiose interfuit. Primum carmen, quod inscribitur: *A borozó* (*Vinum bibens*) in ephemeride «Atheneum» Michaëlis Vörösmarty, poëtae nobilissimi, editum est. Hac aetate parentes iam in summa inopia erant in pago Dunavecse, quos quum inviseret, verisimile est ipsum carmen panxisse, quod inscribitur *Házában* (*In mea patria*), quo animos Michaëlis Vörösmarty aliorumque virorum doctissimorum ita in se convertit, ut poëtam, qui nunc primum nomine Petöfi uti coepit, summa laude extollerent. Anno MDCCXLIII scripsit amico cuidam Ludovico Szeberényi: «Die nati Salvatoris Pestini eram et praesens collocutus sum cum Bajza et Vörösmarty. Michaëli Vörösmarty carmina mea conspicua fuere,

et per Bajzam certior factus sum eum nomine Petöfi quemdam scriptorum veterum occultari putasse».

Interea egestate cogente iterum histrio est factus, et mense Novembri Albam Regiam (*Székesfehérvár*) se contulit, ubi in catervam histrionum est susceptus. Sed brevi huic catenae iterum valedixit et Pestini aliquot hebdomades mansit, ubi victimum a carminibus et operibus in Hungaricam linguam versis quaequivit.

Exeunte anno MDCCXLIII, Petöfi sordidus, morbo affectus, Debreczinum venit, ut ibi maneret. In extrema urbe apud quamdam viduam, pauperem et ipsam, habitabat, et in parvulo conclavi fornace pro mensa utebatur. In muro pendebant imagines Michaelis Vörösmarty et Frederici Schiller poëtarum. Hic lectitabat libros et carmina scribebat. Amicus eius, Albertus Pákli, posteā et ipse clarissimus scriptor solitae orationis, gravi negotio eum impulit ut arti scenicae tandem aliquando valediceret. Petöfi, postquam ad sanitatem redire coepit, poëmata in volumen colligenda descriptis, et statuit Pestinum ire. Ineunte mense Februario anni MDCCXLIV, fuste enormi innixus et cum minima pecunia in viam se dedit.

«In hoc carminum volumine – scribit omnes spes meae sitae fuerunt. Cum animo cogitabam: si ea vendere potuero, bene erit; si non, etiam bene erit..: quia hoc modo fame peribo aut frigoris vi exanimabor, et omnes calamitates meae conficientur. Solus per regionem quae Hegyalja dicitur, ibam; neminem, ne vivum quidem animal conveni. Omnes homines tecta petebant, quoniam tempestas maxime horrida erat. Vento stridenti nives et pluvia in vultum meum sparsa sunt. Ventus adversissimus fuit. In vultu meo lacrimae gelu constiterunt propter frigus et miseriā obortae». ¹

¹ Epistolae ex itinere.

Pestini statim ad Michaëlem Vörösmarty salutandi causa venit, qui, summa ingenii facultate eius optime cognita, poëtae editorem quaequivit.

Quum arti scenicae tum prorsus valeisset, noster se totum poësi dedit in eaque ita repente claruit, ut quum a. MDCCXLV partem Hungariae septentrionalem peragraret, ubique adventus eius magnis honoribus celebraretur. Viginti quinque annos natus poëta iuventutis Hungaricae est vulgo renunciatus. In familiaritatem Ioannis Arany, summi poëtae epicī, quum venisset, Petöfi summa voluptate epistulam poëticam ei dicavit, quae salutem nuntiabat poëtae collegae, dignissimo cui corona poëtarum imponeretur, et populo gratam esse veram poësim affirmat.

Anno MDCCXLVII Iuliam Scendrey in matrimonium Petofius duxit; tum, quum ab Alexandro Teloky comite in pagum Holeó cum ea vocatus esset, ibique autumnum appropinquantem sentiret et montium longe disiunctorum vertices nivibus maturis albescentes conspiceret, iuveni uxori carmen dicavit præsensionum plenissimum, quod inscribitur «Exeunte Septembri» (*Szeptember végen*) in quo poëta uxorem vestem lugubrem brevi post mortem suam depositaram esse exponit, quod haud ita multo post, ut vates prædixerat, evenit.

Exeunte eodem anno in somnis iam vidi dies cruentos. In poëmate, quod inscribitur: «Cruentos dies in somnis video» (*Véres napokzal álmodom*) hoc modo scribit: «Si mortuus fuero in catasti vel in acie, non deerit, quae crux meum de cadavere lacrimis suis ablauit».

Pridie Idus Martias insequentis anni MDCCXLVIII fama rerum Vindobonensium Budapestini manabat, quibus Petöfi, ut «Patrium carmen» (*Nemzetit dal*) pronuntiarēt, est adductus, cuius ultima verba auditores frequentissimi studio ardenter repetebant: «Per Deum Hungaro-

rum iuramus, iuramus nos servos diutius non esse futuros!».

Conversione rei publicae facta, Petöfi uxori valedixit et miles ad defendendam patriam conscriptus, in Transilvaniam properavit, ubi Bem, clarissimus ille dux, genere Polonus, iussu Ludovici Kossuth summi imperatoris munere fungebatur. Iam inde a primo puncto temporis se invicem adamaverunt. Petöfi sic eius mores describit: «Hic Polonus aetatis proiectae est mihi alter veluti pater. Pugnarum deus esse mihi videtur; inter fragores tormentorum est natus, sanguine Russorum baptizatus: ludus eius certamen ad libertatem tuendam erat».

Petöfi in agminibus ducis illius interfuit pugnae apud Segesvár. Milites Hungarorum maxima cum fortitudine in Russos impetum fecere; sed post meridiem Russi, qui Hungaros numero longe superabant, exercitum Hungaricum circumvenerunt. Haec facta sunt die xxxi Julii anno MCCCCXLIX, in iisque Petofius cecidit, vitam, ut ipse desiderabat, pro patria profundens.

Non defuerunt, qui dicent eum incertamine non cecidisse, sed captivum in Siberiam ductum esse ibique metalla excuisse. Sed hic rumor falsus est recognitus. Petöfi unguis equorum conculcatus morte immatura decessit, ut apud gentem Hungaricam et eos omnes qui pulchra arte delectari possunt, in aeternum viveat, amoris in parentes, in uxorem, in filium, in amicos et præsertim in patriam et libertatem cum gentis sua, tum omnium totius orbis terrarum gentium poëta.

Kerzthely in oppido, Kal. Iuliis MCMXXIII.

VINCENTIUS LAKATOS, dr.

Suum cuique incommodum ferendum est, potius quam de alienis commodis detrahendum.

Cic., *De off.*, III.

Recens de schola conventus

Licet brevissimo tempore, haec nostra Augusta Taurinorum civitas, fuit mox iterum Italica visa urbi caput et domina, atque ut olim rerum facta pulcherrima, inter sorores urbes enitescere magistra credidit. Quot enim homines paeclarari, quot rerum magnitudinem retractarunt!

Si mihi propterea quid temporis esset, et tibi potius, candide lecti, facilis patientia audiendi, quam pulcra scitu, quam laudibus dignissima promere possem! Sed ne diu te morer, neque otiosis verbis te obteram, citius ad rem venio.

Ad tria potissimum argumenta in praesentiarum oculis respicio, sed ne longius rapiar, ob rerum amplitudinem, singula pro tempore describam.

Est prope urbem, amoenissimo in loco, cui nomen est inditum *Valsalice*, magnum nunc puerorum Collegium, quorum alii, sub Salesianorum ductu praescriptoque litteris latinis graecisque student, alii operam egregiam navant, ut aliquando publici magistri prioris ordinis iure habentur. Ibi « placida compostus pace quiescit », paeclarus ille sacerdos, multaque devotione circumdatus, Ioannes Bosco, qui, memoria nostra, insigne virtutum exemplar, genti sua nomen dedit, atque insigne illud paternum in puerili institutione, simplici vero carmine conditum, quod passim vulgo diffunditur sub titulo: *Il sistema preventivo!*

Quo fusius clariusque hoc idem simplex magistri placitum enuclearetur, atque in vulgus late effusum suum in universos beneficium emanaret, magnus fuit clarissimum doctorum conventus indictus, ubi complures perspicuitate eloquii gravibusque sententiis rem sibi propositam perscrutati sunt et amplissimis laudibus hominem extulerunt, eiusque doctrinam in

exemplum Italica praescribere haud dubitarunt.

Erant enim iuvenes nuper laurea donati, erant et veteres doctores diversis in scholis paeceptores, qui longo iam magisterio durati, et alii qui in magno Taurinensis archigymnasio litteras tradunt et primas in scientia referre consueverunt, et saepe diversis doctrinis imbuti, rerum veritate attracti, qui virum sanctissimum, e populari iactatione remotum, totum in virtutibus adfixum laudibus adferunt, eum magistrum summum et paeclarum reipublicae decus ornamentumque appellant.

Quae quum audirem, iterum atque iterum illa Ennii admiratus ore tacitus dicebam:

*Homo qui erranti comiter monstrat viam:
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit;
Nihilominus ipsi lucet, cum ipse accenderit.*

At in primis, hic clarus Doctorum conventus totus christianus fuit, et eo modo contendit, ut christianam sapientiam hominis laudandi protenderent atque hoc potissimum nomine inter electissimos saeculi nostri doctores esse adscribendum. Quem quidem honorem homines ei libenter atque uno ore conserunt, qui inter vivendum verbis et scriptis illuc omnino spectavit, ut pueri caste litteris imbuerentur, et ad virtutem simul coalescerent; et nihil carius habuit, quam ut magistrorum opera, sancta patrum religio servaretur, et italica soboles iis artibus formaretur, quae ad humanitatem pertinent.

Omnium vero exspectationem superavit, universorumque plausus sibi comparavit vir ille insignis, qui his diebus in maximo Taurinensis studio *Paedagogiam* honorifice tradit. Hactenus adversarius noster, longe aliam scientiam secutus, christiana sapientia omnino relicta, illa prorsus philosophorum placita magis conferebat, quae potiusquam mortalium mentes ad caelum erigant, humi deficere consueverunt.

Hic enim, admirantibus omnibus, propositus sibi argumentum, Ioannem Bosco sanctissimorum virorum vestigia sequi voluisse, qui antea totam in religione niti studiorum rationem contenderunt; eosque omnes, sententia sua, aequasse, quin imo esse supergressum, singulari sua quadam institutione ac paesertim animi mansuetudine, qua ad populum accessit, eumque sibi admirabili vinculo devinxisse.

Magnus in primis fuit, - ait, - Ignatius Loiola, maior paulo post, ut ita dicam, I. B. Lasalle, et maximus, sic mihi in hoc maximo doctorum conventu eloqui liceat, se se Ioannes Bosco portendit. Idque in mysticis olim certaminibus a Graecis factatum accepimus, ut alii aliis facem per manus traderent, ut Palladem omnium artium inventricem et quasi parentem venerarentur; ii arcano quodam sensu progressum disciplinarum videntur adumbrasse, quo aetas aetatem inventis suis, quasi totidem facibus, sic auget, ut ad supremum illum doctrinae gradum perveniamus, ad quem hominum mens possit assurgere. Ignatius princeps in Italica facem divinitus portendit, quam laetus arripuit I. B. Lasalle, et novissimus Ioannes Bosco, qui omnis mortalium doctrinae veterum experientiam colligens, planiorem viam recentioribus munivit.

Novum ordinem invexit, qui christiani nominis decus auxit, Subalpinorum nomen novo splendore renovavit. - Haec aliaque, oratorio aestu prolata, miro adstantium plausu accipiuntur.

Iuvat meminisse, omnes virum laudare olim ab omni hominum plausu prorsus alienum, qui patrum memoria invicta animi lenitate ac mansuetudine admodum fulsit. In magna temporum difficultate, insigne patientiae monumentum fuit, et suis omnibusque fortitudinis exemplum ac victoriae enituit.

Ac propterea dum alii doctrinam, alii pietatem, cuncti plurimam eloquentiam

admirantur, egregium exantlati laboris praemium gratulantur. Memorabile sane dictu est, qua animorum concordia atque admiratione, omnes eo convenerant ut sapientiam sacerdotis unice celebrarent, qui nuper officii dignitate intaminatus refulsit, et praeter omnium opinionem, una verborum dulcedine morumque suavitate, audacieores iuvenum spiritus compescuit, et quemadmodum Vergilius de Aeolo fabulatur:

*Luctantes ventos, tempestasque sonoras
Imperio premit,*

ipse praesentia sua audientium mentes aliquando tenuerit, pectus pvaserit, voluntates quo vellet impulerit.

Haec laetantes Salesiani accipiant, eaque meminisse iuvabit. Ornanda est, - ait Cicero, - dignitas domo, non ex domo tota dignitas quaerenda est.¹ Nec unquam posteri possint de Salesianorum familia dicere: Eheu! domus antiqua quam dispari domino habitaris! Summa enim ope eis est adlaborandum, ut quae eximia ad informandam iuventutem sapienter placita acceperunt, ipsi in patriae, imo in totius orbis spem succrescentes, tuto ac sine ulla offensione animum sanctissimis disciplinis exerceant.

I. B. F.

¹ De off., I, 39.

PUBLICI CURSUS VICISSITUDINES

Si quis publicis cursus origines repetere malit, ad Cyri, Persarum regis, tempora sese referat oportet. Is enim publicis cursoribus, qui *angari* appellabantur, certas regulas per leges constituit. Ab eorum nomine vehicularum equorumque locatio *angaria* dicta est; quae vox, ex locatorum

abusu, vexationum omnium sensum deinde usurpavit.

Cursus publici nomen, a Romanis inductum est, quumque cursorum stationes *positae* dicerentur, non est dubium quin inde italicum verbum *poste*, parum apud recentiores omnes linguas immutatum, manaverit.

Arabes publicum cursum *berid* nuncuparunt, a turribus, quas in stationibus exstruxerunt; *band* autem dictum est ius itineris libere faciendi et ad alios populos transmigrandi per testimoniales illas litteras sanctum, quas vulgo Itali nos *passaporto* appellamus; quam vocem et ad Honorii III Pontificis usque dies invenimus.

Barbari, quorum incursions tot tanta que destruxerunt, huius publici officii exercitum servarunt. Scimus Theodoricum regem eius curam Cassiodoro commisisse; tum cursores *scaranti* appellabantur. At Longobardi illud intra regalium nunciorum fines redegerunt; atque ita mansit, donec Carolingi, Romanas institutiones plerumque renovantes, iuxta Romanorum mores publicos cursus restituere; quinimo Carolus cognomine Magnus *missos dominicos* creavit, qui vias inspicerent, et omnia curarent, quae tutum inter magni sui imperii provincias epistolarum commercium efficerent; praeterea et vectigalia constituit, quae prisco more *angariae* nuncupata sunt, iussitque a civibus omnibus cursores adiuvarī.

Sed rege illo vita functo, prope dicendum est publicū cursum cum eo perisse: tum monachi fuere et peregrini, qui munus accipendi et tradendi epistolas sibi assumpserunt; praeterea magna studiorum athenaea, quae proprios cursus habuere, a Friderico, cui a rubra barba cognomen est vulgo inditum, publice recognitos. Fridericō II Suebico imperante, pariter Neapolitanae studiorum universitati tamquam proprium *magnorum* nun-

ciorum officium attributum est: nullus vero civilis ordo his cursibus est datus.

Ut publicum cursum iterum in statalem - sit venia verbo - formam restitutum reperiamus, ad Ludovici XI regnum deveniendum est, qui et stationes ad permittandos equos et litteras distribuendas posuit - (*relais* Gallice appellatae sunt) - et magistros cursores (*maitres courreurs*) creavit, quibus alias leges Carolus rex, ordine octavus, tradidit per regium decretum, in quo primum *postes* vocabulum adhibitum est.

Quae autem publicorum cursorum itinera?

Persae Indicam Ophir via usi sunt et Syriae-Aegypti, quaeque a sinu, ubi deinde Alexandrica urbs exstructa est, ad Said usque et Aegeum mare tendebat. Bello autem in Scythas confecto, et vias per Caucasum aperuere.

Romanorum viæ satis notae sunt, quam ut repetamus; ignota ex adverso medii, quod dicimus, aevi, itinera nobis manent; indicia vero a nonnullarum civitatum fortuna sumere nobis licet. A Tergeste via per Austriam, Hungariam, Bohemiam et Poloniam proculdubio proficisciatur, dum Venetiae colligebant distribuebantque per Brennerum montem quae ab Oriente importarentur. Genua per *Tenda* collem in superiori Italiam deveniebat, et aequo itinere per Massiliam, Rhodanum flumen et Saonam, ad Flandras usque et Helvetiam.

Serius Venetiarum civitas suum quasi fecit cursum Romam inter atque Vindobonam, qui frequens maxime erat, officiorum causa, quae Sanctam Sedem inter et Imperium intercedebant; quod ius ad Europæ omnes regiones sensim amplificavit, usa navibus, propriis cursoribus, propriisque ubique positis stationibus, regularibusque undique profectionibus.

Horum cursorum moderator primus fuisse traditur Omodeus Tassus, Bergo-

mensis, ex cuius gente ortum duxit Torquatus ille poëta clarissimus, qui Hierosolymam a Turcis liberatam cecinit; ob eamque rem propinquus eius a Venetiarum reipublicae gubernio privilegium concessum praefectorum cursus Pragæ, Antuerpiae, Romæ aliisque in locis et in ipsa Hispania. Primus denique cursus in Italia publicas per leges institutus, ut apud Gallos sub undecimo Ludovico, debetur Mediolanensibus ducibus Vicecomitibus, quem Sfortiae deinde perfecerunt.

Severissimum erat cursorum munus, quorum alter alteri singulis decem milibus passuum succedebat. Memoriae traditum est, Francisci Sfortiae tempore, litterarum cuique involucro crucem inscribi, ut cursoris menti infigeretur mortem sibi parari, nisi epistolas traderet, vel moram nimiam tradendo interponeret. Quin imo nunciis in Germaniam missis ipse dux scriptis imprimi iussit haec verba: «Euge, euge, diu noctuque evola, si caput servare volueris».

In Hispania a Carolo V tanum publici cursores instituti sunt, qui vero non ante annum MDLXXI munere suo rite fungi coeperunt.

X

VATICANAE MILITARES COPIAE

Si quis, Romanorum Pontificum historiam per saecula repetens, eorum recolat gesta, praesertim quae forte arma suorum militum operata fuerint, ea ferme perspiciet nunquam esse peracta libidine regni vel cupiditate gloriae militaris adipiscendae; sed tantum vel ad tutanda Sanctæ Fidei iura, contra invadentes, praesertim Turcas, vel ad sacri principatus fines custodiendos. Hac mente quoque hisque consiliis extrema sunt a Pontificum Romano-

rum militibus bella deducta annis praesertim MDCCCLX, MDCCCLXVII, atque demum anno MDCCCLXX, quo Urbs ab eorum domino submota est.

Mox, qui ex supremis Pontificis exercitibus reliqui sunt manipuli, Vaticanam arcem unice custodiendam aut lustrandam habent. Pactione enim ipsa, qua Italicas copias Urbs est tradita, constitutum fuit ut quae militiae Vaticana in arce commorarentur, a reddendorum armorum lege immunes censerentur, quippe quae praesertim ad tuendum Pontificem, vel ad eius palatium custodiendum proprius essent instructae.

Advigilaverant tunc temporis in Vaticano palatio et custodum corporis seu equitum nobilium ala, et Helvetiorum peditum centuria, et tormentariorum militum alia centuria tormentis suis bellicis instructa, quae hortos Vaticanos, obsidiōnis die defenderat, et civicum triariorum peditum agmen, ex honestioris ordinis civibus constans, et honoraria palatina cohors peditum ex civibus delecta, qui mercatoriam plerumque artem aut opicia quaecumque exercebant; postremo equitum vigilum selecta turma, quae iamdiu antiquitus sua habere castra in palatio consuevit.

Atqui huiusmodi militiae omnes, si tormentarios Dempseris atque triarios civicos pedites, qui vel paulo post captam urbem a militia recesserunt, vel una cum sociis ex legione sua tormentaria, qui in captivitatem abducti fuerant, honesta missione aucti sunt, hodierna adhuc die Vaticanam arcem tuentur.

Custodes corporis honore et munere primi sunt equites, omnes nobili genere nati, ex finibus tamen antiquae ditionis romanae sedis oriundi. Turma est, quae centuriam numero haud adaequat, rubro sago, galeaque crinibus equinis insigni induuntur, ensem et parvam ballistam mucrone instructam, manuballistam denique arma habent. Centurio ipsis pra-

est, ex nobilissimis Romanis patriciis gentibus delectus, atque subcenturiones duo; decuriones habent octo totidemque optiones, qui iuxta vicem manipulo praeficiuntur, quotidianaे Corporis custodiae addicti; ipsis enim sive equitantibus, sive non, Pontificis persona, per varia palatii loca, aulas, hortos, custodienda traditur.

His honore secundi, aut antiquitate potiores sunt Helvetici pedites, quorum arma a Iulio II Pontifice Maximo primum sunt stipendiis Romanae Sedis addicta. Et profecto pedites illi vestibus utuntur forma et colore antiquissimis, non aliter quem in Anglia cuspidarii illi ex regia aula veterani milites, qui sericis rubrisque omnino tunicis vetustioribus temporibus vesciuntur. Helvetis hisce Michael Bonarrotius vestes dedit pluribus taeniis vario colore distinctas.

Cui profecto veteri instituto constantes, galeam gestant ferream, ferreamque loriam et brachialia induunt, cuspidem et ense instructi: eos vero, quum a die occupatae Urbis oporteat ad ostia quoque Vaticanae aedis ducere vigilias, tunc ballistis atque mucrone iis addito instructi, officium hoc adimplent.

Cohors honoraria palatina ex Romanis civibus constat, qui, honoris causa atque pietatis, circa Pontificis cubiculum et eius per aulas agere excubias, fideique romanae nunquam in Pontificem tepe-scentis dare testimonium gaudent. Hos Pius Papa IX ex civicis militiis antiquioribus collegit et novo nomine et munere donavit.

Cohors, cui tribunus praest, quatuor centuriis constat, ballistis atque mucronibus munita; atque praeter quotidianos eorum manipulos qui per aulas nobiles Pontificis advigilant, universa cohors solemnioribus diebus coalescit, tum honoris, tum tutelae causa, ut sua agmina per aulas palatii, vel per Vaticanum templum deducat.

Postremi veniunt vigiles equites illi ex vigilum universa legione, quae sex iam a lustris arma posuit. Instruuntur equites ense et manuballista, parvisque ballistis mucrone auctis. Centurio ipsis praest cum subcenturionibus duobus. Ad fores, ad atria, ad peristyli, ad aedes nobilium praelatorum in arce, die noctuque excubias agunt.

Hisce addere si placuerit equites duos ex legione equitum Pontificalium reliquos, qui apud Patres Purpuratos ad externa negotia gerenda delecti veluti cursores et nuncii habentur, atque vigilum manipulos, qui ad incendia sedanda in Vaticano manent, Vaticanae copiae universae haec erunt. Exigua profecto manus, cuius tamen nunquam in Pastorem et Pontificem suum imminuta pietas, nunquam fides fracta est.

I. A. C.

EX ITALIS URBIBUS

LUDICRAE PUGNAE AD PADUM¹

In praesentiarum, post tot saecula, hic magna Procerum veterum multitudine circumdatus, urbem Taurinensem ingreditur et

ubi Italus amnis

Inter opima virum leni fluit aequore Padus

magnificentius excipitur, magnoque adstantium clamore comitatur. Omnia enim ad exitum feliciter concurrunt.

Habitus, vestis, armaque cuncta rationem illorum temporum admodum referunt.

**

Actum erat, scribit Thomas Vallaurius, de principibus Allobrogicis, nisi Deus vi-

rum excitasset fortissimum, maximique consilii, qui rem Subalpinam, profligatam ac pene perditam, praeter omnium opinionem virtute sua restituit. Emmanuel Philibertus is est, qui octodecim annos natus, quum paternam ditionem a Gallis tenere videret, ad stipendia se contulit Caroli V hispanici, sperans fore, ut aliquando patriam ab hostibus vindicaret. Neque sua illum spes fefellit. Anno MDLVI Galliae fines ingredi non dubitavit, castrisque positis ad Augustam Veromanduorum, iv Idus Sextiles maximo praelio fortissimas Gallorum copias penitus profligavit, ipsumque hostium ducem in potestatem suam redigit. Emmanuel Philibertus virtutis praemium tulit avitum regnum, et nuptias Margaritae, sororis Regis Christianissimi, quae ingenio, doctrina et gallica festivitate, aulam subalpinam hilaravit.

Quapropter subalpinae gentis vindex et stator merito est appellatus, et gloriose mox ad suos redditu cives Taurinenses maxime delectavit. Quid dicam? Agnoscent veteris vestigia flammae! Subalpini, qui alacres hodieque gratum animum exhibent, atque immobilem fidem, si casus incidat, probaturi, gratulantur Ei, qui vulnera superioribus temporibus reipublicae imposita, sanavit, et regnum florentissimum reliquit.

**

Brevi post intervallo, ductu Victorii Amadei II

Iuvenum manus emicat ardens

in Augustam Taurinorum a Gallis obsessam.

Haec vero plurimis vexata malis, ad incitas iam aerumnis reducta, in manus hostium cecidisset, nisi egregia virtus exstitisset Petri Miccae, militis cunicularii, qui certae neci devotus periculo se cuique objecit, dummodo urbem servaret. Adsunt et nonnulli cunicularii, qui ea tempestate, occultis viis, urbem tueri, hostemque mo-

lestare consueverant. Hi veluti ovantes per urbem incedunt, et ob spectatorum oculos, cuniculos cuniculis obiciuentes, adlaborant ut hostes a moenibus repellant.

Tunc immensus cunicularum fragor ex improviso auditur, et acer densusque fumus ex macerie extollitur, et multa interea exanima cadavera adparent: ipse cuniculi impetus Petrum Miccam occidit, et ruderibus effossis, « perculit et fulva moribundum extendit arena ». Uno ore cives adsurgunt, plausibusque salutant subalpinum Horatium Coctitem, qui hostium impetum virtute retardavit, et Deicum, qui se pro patriae incolumente ultro devovit. Augusta Taurinorum in libertatem est vindicata et opimam praeclaramque praedam ex Gallis caesis fusisque reportavit. Tam insignem victoriam hodieque testatur templum in summo vertice collis Supergae Virgini Matri sacrum, quod obsessa urbe Victorius Amadeus vocerat, Carolus Emmanuel, regnum auspiciatus, dedicavit.

Unam tamen defuisse religionem in hac tot rerum recordatione, omnibus dolendum ac improbandum apparuit. Omnes enim optime sciunt B. Sebastianum Valsfre, sanctissimum virum, cum aliis sacerdotibus in ipsis certaminibus interesse, milites hortaturum ut in proposito tenaces fortiter in Gallos pro patria dimicarent.

**

Ad finem tandem alacriores incedimus.

Buccinae per aërem resonantes adesse nuntiant velites nostros Italicos, rorarios paludatos ac veloces, qui patrum memoria primas acies in Insubria feliciter gesserunt, atque ardenter studio ad patriam tutandam convolarunt. Alii sunt qui sub rege Carolo Alberto stipendia meruerunt, alii sub Victorio Emmanuele II, alii denique, exardescente tetrorimo bello, cui omnes fere Europae nationes interfuerunt.

Omnium tamen animos imprimis extol-

¹ Cfr. fasc. sup.

lunt milites illi velociores, qui iuventute calescentes et bellico ardore, nuperae victoriae laetitiam renovant. Vulgo *Bersaglieri* vocantur, eo nomine quod eis in bello erat hostes ad pugnandum provocare hic atque illic armis quodammodo vellicantes atque irritantes. Maiori quidem apparatu vultusque ferocia, hos excipiunt robusti milites, qui inter montes primum se se exerceere consueverunt, et recentiori nomine *Alpini* dicuntur. Diu enim multumque eorum opera industria atque constantia, hostium impetum retardavit et compescuit.

Horum praesertim virtute, superiores tandem Itali ad Plavim evaserunt.

Plausibus eos undique multitudo accipit sequiturque, et cives magno clamore exsultantes salutant. Omnis enim exercitus transit; equites et pedites, milites legionis manuballistariorum et veteres, quibus est

Aere caput fulgens, cristaque hirsutum equina;
omnes immobilem fidem, si iterum casus incidat, probaturi, bonaque omnia auspicantur. Ego vero dum harum pugnarum ludicrarum narrationi finem impono, in mente verba revollo, quae Plinius olim ad Romanos rerum dominos gentemque togatam de Italia referebat: «Terra omnium terrarum alumna eadem et parens, numine Dei electa, quae caelum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusque molliret, et popolorum discordes ferasque linguas sermonis commercio contraheret, colloquia et humanitatem homini daret, breviterque una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret».

Quod Roma armis non obtinuit, Roma christiana religione aliquando, opera praesertim christiana sapientiae paeconum, obtinebit. Haec enim nova civitas Apostolorum sanguine sata, manet aeternumque manebit.

SUBALPINUS.

EPISTOLARE SOCIORUM COMMERCUM

De novis verbis in latinum sermonem inducendis.

JOSEPHO FORNARIO, *Doctori optimo, EMANUEL JOVÉ C. M. F. salutem dicit plurimam.*

Iterum manui concredo calatum, ut amice tecum prosequar litteras, quas promisi.

De vehiculis quibusdam verba feceram, et quum Latinos inter scriptores facile convenisse putarem de *automobili* novo admittendo nomine, in mentem reducta est voce *automolus*, quam pro eodem currū, si quid opinor, olim adhibuerat Rosati. Verbōrum enim recte excogitatorum copia maxime ditatur lingua.

Saepe et multum etiam cogitavi mecum an illa vehum series, quam Hispanica nostra lingua *tren*, alii latine *agmen*, alii vero *tractum* appellant, recte etiam *trahaculum* nominari valeret.

Hoc ita mihi persuasi duabus quidem de causis.

Imprimis pleraque voces, quarum exitus est in *aculum*, spacium certis limitibus circumscriptum animo subiiciunt, aliquid recipiendi capax. Sic habes *caenaculum*, *spectaculum*, *receptaculum*, *habitaculum*, *tabernaculum* et huius generis plura. Quid tibi de *trahaculo* nostro? Nonne cum his omnibus convenit in hac ratione?

At dices optime: In supra allatis nominibus mens quoddam detegit quietis genus, quod omnino exsulat in curru per *trahaculum* significando. Evidem; sed ex hoc potius alterum pro me argumentum repetam. Oportet animadversum ea vocabula generatim ex supino proxime esse efformata, quod per se passionem seu «inactivitatem» (sit venia verbo) quandam implicat; *trahaculum* autem immediate ex praesenti tempore profui, in quo trahendi

actio quadam semper «actualitate» viget. Unde fit ut *trahaculi* nomen duplicum noti currus proprietatem optime prodat et capacitatem ad quodlibet in se recipendum, et aptitudinem non utique alienam, sed propriam trahendi, quas quidem opportunitates etsi aliis quodammodo conveniat curribus, nostro tamen *trahaculo* quasi per antonomasiā quadrant.

Quid nunc de *autotraha*? Mihi ut novum hoc vocabulum expromam ansam dedere qui iam aliquot ante annos *vaporitraham* in Latinorum vulgus propalarunt. Hoc nempe quid est aliud quam machina illa per quam *trahaculi* currus omnes per orbitas ferriviae adpelluntur? Alterum igitur ego vocare subrusticum atque gravissimum plastrum illud, quod nostra lingua *camión*. Quamvis enim reapse non trahatur humi sicut olim *trahae* currus, sed potius rotis volvatur, tantum est in eo ponderis, quod super rotas impendet, ut oculis trahi videatur. Praeterea quum proprio motu procedat, necesse est ut per affixum *auto* haec facile menti innotescat.

Haec fere sunt quae nunc temporis tibi manifestanda censebam, eaque optimo iudicio tuo humiliter subiocio. Bene vale.

Vici, in Hispania.

ANDREAS HABERL S. V. D., THOMAE MARIO PAVESE *Abellinensi sal.*

Mense Decembri proximi in ALMA ROMA interrogasti, quam appellaremus *Statisticam*.

Cui interrogationi quod nondum a quocquam video responsum, ne putas non esse cuiusquam subiectam oculis, pauca. *Statistica* igitur sunt «numeri», vel est «numerorum ratio» ut intelliges exemplis. Dicimus vel dicamus: «criminum notare numeros», vel: «tabulas confidere criminum», et: «criminum comparare numeros», et: «crimina ad numeros revocare», et: «criminum exhibere rationes ad nu-

meros». «Prospectus rerum Ecclesiastica rum ad numerum editur annis singulis ab Herdero, bibliopola Friburgensi». Eodem modo: «Multarum rerum comparationes ad numeros solent proponi, quibus facile cognoscamus rerum progressiones regressionesve, ut ortuum, mortuum, pecuniarum singulis annis mensibusve collectarum», etc.

Vale.

Idibus Iulii MCMXXIII, ex Aquis Driburgensibus Guestfaliae.

ANNALES

Germaniam inter et Galliam discri men.

Diximus in superiore eventuum hac recensione nostra de nova conventione a Germanico gubernio Galliae eiusque sociis proposita ad damnorum refectiones solvendas et ad auferendum discrimen, quod iamdiu non sine universi orbis, ob interrupta commercia, iactura perdurat inter Germaniam et Galliam. Quum Germanorum administratorum huiusmodi proposita eorum legatus Angliae traderet, bonam Anglii populi voluntatem invocasse dicitur, cuius opera Galli ab occupata Ruhris regione recederent, ita ut et fodinarum et ferriviarum exercitio Germanis restituto, facilius foret pecuniam ad debitorum solutionem perficiendam comparare. Quidquid fuit, certum est Galliam Angliae significasse sese nullam disceptationem de re suscepturam, nisi prius passivus, uti nuncupant, Germanorum renixus in Ruhris regione cessaverit; quem ad finem Angliae concursum ex parte sua rogare. Simul rationes nonnullas constituebat Gallia, per quas sibi suam facere licet partem illam Germanicae reipubli-

cae bonorum, quae ex occupatis territoriis provenire posset. Respondit Anglicus minister Curzon, Galliam invitans ut clariori mentem suam patefaceret, atque interim auctor fuit apud ceteras socias nationes, ut una Germaniae capita nonnulla opponerent ad disserimen solvendum, nempe:

1) ut Germanicum gubernium passivi illius renixus formam omnino derelinqueret; qua tantum seposita, redintegranda liceret civilis Ruhris provinciae civilis administratio;

2) ut experti nonnulli, sine partium studio, operam suam ad rem conferentibus Americanis, et Germanicis delegatis auditis, Germanorum vim et modum solvendi decernerent; iidemque, vel alterum collegium, « Refectionum collegio » significarent quae pignora a Germanis repeti possent;

3) ut internationalis novus conventus oeconomicum generale prospectum compararet;

4) hisce cautionibus expeditis et in rem deductis, finis foret cuique Germanici territorii occupationi, quae a Versaliensi foedere non fuisset propriè significata. Die xxx superioris mensis Iulii Anglo gubernio, nomine quoque Belgarum administratorum, Gallicae litterae mittebantur, in quibus, nulla Anglicae actionis mentione habita, tum Galli voluntatem suam intensius profitebantur actionem in Ruhris provincia proferendi, tum indirecte illis capitibus, quae supra enunciavimus, respondebant: Gallos et Belgas tum ex illa provincia et gradatim recessuros, quum soluta ipsis a Germanicis debita pecunia fuerit, quae tanto maior erit, quo citius et magis passivus renexus cessaverit, ex quo oeconomicae in eadem provincia vitae collapsus unice manat; quae quidem debita statuta a « Refectionum commissione » fuere, quam nemo dubitare potest ab aliquo partium studio agitari.

Ex parte sua Germania ita quid cogitet significat: cogit administratorum praesidem Cuno ut a munere suo abdicet, in eiusque locum ponit Stresemann doctorem, qui passivum illum in Galliam reni xum statim vehementiusque affirmat.

Interim vero « Communistarum » factio per Germaniam passim graves excitat rebelliones et tumultus. Numne et bellum civile illic exardescet, quod in maiorem ruinam Germanicam nationem trahat?

Etiam in universae Europae bonum avertat Deus!

**

Lausanensis pax firmata.

Inter has rerum lacrymas, iuvat saltem felicem unum eventum recolere. Lausanensis scilicet conventus studia ad pacem Graecos inter atque Turcas restituendam, sunt tandem absoluta, pactiones omnes firmatae et a partibus sollemnii ritu subscriptiae.

POPULCOLA.

ROMA SACRA

Ssmi D. N. Pii Pp. XI litterae encycliche saeculo IV exeunte a Sanctorum Caelitum honoribus Thomae Aquinati decretis.

In festo Apostolorum Principum nuper elapo D. N. Pius Pp. XI, arrepta occasione saeculi exeuntis sexti, ex quo Sanctorum Caelitum honores Thomae Aquinati decreti sunt, litteras encyclicas edidit, in quibus quum initio revocasset se, iuris canonici statuta confirmantem, studiorum ducem, sacrae iuventuti in maioribus disciplinis habendum esse edixisse Thomam Aquinatem, sese pariter nunc inculcare atque declarare voluisse

ait, quo pacto in schola tanti doctoris utilissime nos versari possimus. Doctrinam enim cum pietate, eruditio cum virtute, veritatis cum caritate societas singularis prorsus existit in Angelico Doctore; cui quidem iure etiam insigne solis attributum est, utpote qui, scientiae lumen mentibus afferendo, igniculus virtutum in voluntates iniciat. Qui est igitur omnis sanctitatis et sapientiae fons Deus omnino videtur ostendere in Thoma voluisse, quemadmodum altera ex his rebus alteram adiuvet, id est virtutum exercitatio ad veritatis contemplationem componat, ac vicissim subtillior veritatis meditatio virtutes expoliat atque perficiat. Etenim qui pure vivat et integre dominasque habeat virtute cupiditates, is quidem, tamquam magno impedimento solitus, multo facilis tollere ad caelestia potest animum altiusque Dei arcana intropiscere, secundum illud ipsius Thomae: Prius vita quam doctrina; vita enim dicit ad scientiam veritatis;¹ idem vero, quum in cognoscendis iis quae sunt supra naturam, studii plurimum collocaverit, ex hoc ipso ad perfecte vivendum non parum se sentiet excitari: neque enim solivaga aut ieuna, sed valde actuosa dicenda est tantorum rerum scientia, quarum pulchritudo totum hominem ad se rapiat atque convertat».

Itaque de Thomae Aquinatis et sanctitate et doctrina Pater sanctissimus disseret, simulque demonstrabit quae inde fluant non sacro ordini tantum et sacrorum alumnis, sed christiani nominis universitati opportuna documenta.

**

« Quaecumque in genere morum sunt virtutes, Thomas quidem omnes praeclarissimas habuit ut, quemadmodum ipse vult, coalescent in caritate « quae dat formam actibus omnium virtutum ».² Sed si sanctitatis huius notas tamquam proprias et peculiares quaerimus, prima omnium occurrit ea virtus, unde quae-

dam cum angelicis naturis visa est esse Thomae similitudo: castimoniam dicimus, quam quum in praesentissimo periculi discrimine servasset illaesam, dignus est habitus quem mystica zona angeli cingerent. Cum hac tanta puritatis laude par coniuncta erat bonorum fluxorum fuga itemque despiciencia in contemnendis honoribus; constat summa cum constantia, propinquorum, qui se ad percommodam saeculi condicionem omni ope cogerent, fregisse pervicaciam, ac deinde apud Pontificem Maximum, sacras infulas offerentem, orando effecisse, ne formidatum sibi onus imponeretur. At id quo Thomae sanctitudo maxime distinguatur, ipse est qui appellatur a Paulo *sermo sapientiae*:¹ atque illa duplicitis sapientiae, acquisitae et infusae, quae dicuntur, copulatio, quacum nihil tam apte quam humilitas, quam orandi studium, quam Dei caritas convenit ».

Quam quidem humilitatem ut demonstret instar fundamenti fuisse quo ceterae virtutes Thomae niterentur, Pontifex singularibus viri actibus persequitur, ut tandem concludat a Deo delapsam seu infusam Thomae sapientiam, ceteris comitatum donis sancti Spiritus perpetuum in eo accepisse incrementum, aequa ac caritatem, omnium dominam et reginam virtutum. Qua quidem caritate instinctus, « aliorum utilitatibus impense servire non cessabat, vel optimos libros conficiendo, vel fratres laborantes adiuvando, vel in subsidium pauperum suis se vestimentis expoliando, vel etiam ad sanitatem aegrotantes restituendo, ut quum in Basilica Vaticana, ubi per Paschalia solemnia concionabatur, mulierem, quae vestis eius laciniam tetigerat, ab inveterato sanguinis fluxu repente liberavit.

« Atque hic *sermo sapientiae* a Paulo laudatus in quo alio Doctore, quam in Angelico, luculentior? Qui docendo non satis habet erudire hominum mentes, sed etiam ad Dei amorem, omnium effectorem rerum, redamandum

¹ Comment. in Matth., c. V.

² II-II, q. XXVIII, a. 8; I-II, q. LXV.

¹ I, Cor., XII, 8.

studiosissime impellit voluntates. "Amor Dei est infundens et creans bonitatem in rebus"; sic enim pulcherrimae affirmat: ¹ et hanc divinae bonitatis diffusionem, singula mysteria pertractans, illustrare non desinit. "Unde ad rationem summi boni pertinet quod summo modo se communicet, quod quidem maxime a Deo fit... per Incarnationem". ² Nihil vero tam clare huius et ingenii et caritatis vim ostendit, quam officium ab ipso compositum de augusto Sacramento: quod erga Sacramentum quomodo in omni vita fuisse affectus, illa morientis vox, quem sanctum Viaticum susciperet, declaravit: *Sumo Te, pretium redemptionis animae meae, pro cuius amore studui, vigilavi et laboravi*".

**

Sic magnis Thomae virtutibus adumbratis, iam non difficile intelligitur eiusdem praestantia doctrinae; quam, ipso etiam tum vivo, Alexander IV, ac deinde Summi Pontifices tamquam uno ore semper laudibus extulerunt; a Joanne XXII ad Pium V, qui Thomam in sanctorum Doctorum numerum, rato Angelici titulo, adscripsit, usque ad Leonem XIII, cuius auctoritate et instantia contigit ut Aquinatis disciplina reviviseret; ad Pium X, praesertim Motu proprio *Doctoris Angelici*; proxime autem ad Benedictum XV, cui dandum est laudi quod iuris canonici Codicem promulgavit, ubi Angelici Doctoris «ratio, doctrina et principia» plane consecrantur. «Nos vero – pergit Pius XI – haec tanta divinissimo ingenio tributa praeconia sic probamus, ut non modo Angelicum sed etiam *Communem* seu universalem Ecclesiae Doctorem appellandum putemus Thomam, cuius doctrinam, ut quam plurimis in omni genere litterarum monumentis testata est, suam Ecclesia fecerit. At enim, quia prope infinitum est, quascumque rationes in hac causa predecessores Nostri explicarunt, cunctas

hic exequi, tantum videtur Nobis ostendere, et Thomam supernaturali animatum spiritu, unde vivebat, scripsisse, et eius scripta in quibus omnium sacrarum disciplinarum principia legesque traduntur, universalis dicenda esse naturae.

«Etenim sive docendo sive scribendo hic divina pertractat, praeclarissimum dat theologis documentum illius quae inter sensus animi et studia intercedere debet necessitudo maxima. Nam, quemadmodum regionem aliquam longinquam bene habere cognitam non dicitur qui eius descriptionem quamvis subtilem cognoverit, sed qui aliquamdiu ibidem vixerit, sic intimam Dei notitiam sola scientiae pervestigatione nullus assequitur, nisi etiam cum Deo coniunctissime vivat. Iam vero sancti Thome hoc omnis theologia spectat, ut ad intime in Deo vivendum nos adducat. Ut enim puerulus ad Montem Casinum finem non faciebat rogandi *quid est Deus?* ita quicunque ab eo sunt compositi libri, de mundi creatione, de homine, de legibus, de Sacramentis, omnes denique in Deo sempiternae salutis auctore versantur.

«Itaque de causis horum studiorum sterilitatis disputans, quae sunt vel curiositas, hoc est immoderata scientiae cupidio, vel ingenii tarditas, vel contentionis perseverantiaeque fuga, nullum aliud eis vult esse remedium, nisi magnam laboris alacritatem, quae pietatis ardore vigeat atque ex spiritus vita profecta esse videatur. Quum igitur triplici lumine studia sacra dirigantur, recta ratione, fide infusa et donis Sancti Spiritus, quibus quidem intelligentia perficitur, his omnibus nemo unquam amplius quam nostre abundavit»; qui quidem et «quum docet exemplo suo quomodo in eadem studiorum varietate versari nos oporteat, tum praecepta firma et stabilia trudit singularium disciplinarum. Nam principio, quis philosophiae naturam rationemque, partes earumque vim melius explicavit? En qua perspicuitate convenientiam consensumque demonstret omnium inter se membrorum, unde huius scientiae tamquam corpus effici-

tur. "Sapientis est - ait - ordinare. Cuius ratio est quia sapientia potissime est perfectio rationis, cuius proprium est cognoscere ordinem: nam, etsi vires se sitivae cognoscant res aliquas absolute, ordinem tamen unius ad alteram cognoscere est solius intellectus aut rationis. Secundum autem diversos ordines quos proprie ratio considerat, sunt diversae scientiae. Ordo enim quam ratio considerando facit in proprio actu pertinet ad philosophiam rationalem (seu *Logicam*), cuius est considerare ordinem partium orationis ad invicem et ordinem principiorum ad invicem et conclusiones. Ad philosophiam autem naturalem (seu *Physicam*), pertinet considerare ordinem rerum quem ratio humana considerat sed non facit: ita quod sub naturali philosophia comprehendamus et *Metaphysicam*. Ordo autem actionum voluntiarum pertinet ad considerationem moralis philosophiae, quae in tres partes dividitur: prima considerat operationes unius hominis ordinatas ad finem, quae vocatur *Monastica*; secunda considerat operationes multitudinis domesticae, quae appellatur *Oeconomica*; tertia considerat operationes multitudinis civitatis, quae vocatur *Politica*». ¹ Quas philosophiae partes Thomas diligenter omnes pertractavit, propria singularum via, ita quidem ut ab ipsis profectus quae maxime humanae rationi coniuncta sunt, gradatim ad remotiora adscendens, denique "in supremo rerum omnium vertice", ² constiterit.

«Ac de mentis humanae potestate seu valore sanctum est quod a nostro traditur. "Naturaliter intellectus noster cognoscit ens et ea quae sunt per se entis in quantum huiusmodi, in qua cognitione fundatur primorum principiorum notitia". ³ Hinc enim stirpitus extrahuntur errores opinionesque recentiorum qui volunt non ipsum ens intelligendo percipi, sed ipsius qui intelligat, affectionem: quos quidem errores *agnosticismus* consequi-

tur tam nervose reprobatus Encyclicis Litteris *Pascendi*.

«Quibus autem argumentis Thomas Deum esse docet eumque unum esse ipsum *Ens substantia*, ea sunt hodie quoque, sicut aeo medio, omnium firmissima ad probandum: iisdemque liquido confirmatur Ecclesiae dogma in Concilio Vaticano solemniter enuntiatum, quod Pius X praeclare sic interpretatur: "Deum rerum omnium principium et finem naturali rationis lumine per ea quae facta sunt, hoc est per visibilia creationis opera, tamquam causam per effectus certo cognosci, adeoque demonstrari etiam posse". ¹ Eiusdemque de metaphysicis doctrina, quamquam frequenter adhuc iniquorum iudicium acerbitate nacta est, tamen, quasi aurum, quod nulla acidorum natura dissolvitur, vim splendoremque suum etiam nunc integrum retinet; recte igitur idem Decessor Noster: "Aquinatem deserere, praesertim in re metaphysica, non sine magno detimento esse". ²

«Profecto nobilissima quidem in humanis disciplinis est philosophia, sed eam, ut res nunc sunt divina Providentia constitutae, ceteris excellere dicendum non est, quum ad omnem rerum universitatem haud pertineat. Etenim in ipso *Summae contra Gentes* itemque *Summae Theologicae* initio, sanctus Doctor alium rerum ordinem describit, positum supra naturam, eumque rationis captum excedentem, quem homo, nisi ei divina bonitas revelasset, nunquam fuisse suspicatus. Haec est regio ubi dominatur fides: fidei autem scientia Theologia nominatur. Iam vero, huiusmodi scientia eo perfectione in quopiam sit oportet, quo is fidei documenta melius calleat, simulque pleniorum aptioremque philosophandi facultatem habuerit. Non est autem dubitandum quin ad summum dignitatis culmen evencta Theologia sit per Aquinatem, cuius et numeris omnibus absoluta rerum di-

¹ *Ethic.*, lect. 1.

² *Contra Gentes*, II, c. 56 et IV, c. 1.

³ *Contra Gentes*, II, c. 83.

¹ Motu proprio *Sacrorum Antistitum*, diei 11 septembris MCMX.

² Litt. Encycl. *Pascendi*, diei viii Sept. MCMVII.

vinarum cognitio fuit et intelligentiae vis facta mirifice ad philosophandum. Quare Thomas non tam sua philosophica institutione, quam huius disciplinae studiis, obtinet in scholis nostri magisterii principatum. Neque enim Theologiae est pars ulla, in qua non is incredibilem ingenii sui ubertatem felicissime exercerit. Nam primum propriis ac genuinis fundamentis constituit apologeticam, bene definito discrimine, quod inter eas res quae rationis et quae fidei sunt, intercedit, accurateque naturali a supernaturali ordine distincto. Itaque sacrosancta Vaticana Synodus, quum statuit, quae de religione cognosci naturaliter possunt, eadem ut certo ac sincere cognoscerentur omnia, necessitate quadam revelari divinitus debuisse, ad mysteria vero cognoscenda divinam revelationem prorsus fuisse necessariam, iis utitur argumentis quae non aliunde nisi a Thoma mutuata est. Qui sanctum omnibus quicunque doctrinæ christianæ defensionem suscepit, illud vult esse principium: "Assentire iis quae sunt fidei non est levitas, quamvis supra rationem sint,"¹ Ostendit enim, etsi quae creduntur arcana sint atque obscura, tamen apertas esse perspicuasque rationes quibus homo ad credendum adducitur, siquidem "non crederet, nisi videret esse credenda,"² Atque etiam adiungit, tantum abesse ut fides pro impedimento aut pro servili hominibus imposito iugo putanda sit, ut contra in maximi beneficii loco sit numeranda, siquidem "fides in nobis inchoatio est quaedam vitae aeternae".³

Altera theologiae pars, quae in dogmatum interpretatione versatur, ipsa quoque auctorem habet omnium locupletissimum Thomam; neque enim quisquam aut subtilius exposuit augusta quaecumque sunt mysteria, ut de vita Dei intima, de praedestinationis aeternae obscuritate, de supernaturali mundi gubernatione, de oblata naturis ratione praeditis fa-

cultate sui finis assequendi, de humani generis redemptione a Iesu Christo facta eademque per Ecclesiam continuata, perque Sacraenta, quae utraque ab Angelico Doctore "quaedam divinae Incarnationis reliquiae", appellantur.

« Idem praeterea solidam theologiae doctrinam de moribus condidit, quae ad dirigendos totos humanos actus valeat supernaturali hominis fini congruenter. Et quoniam hic plane est in theologia perfectus, ut diximus, rationes certas dat et pracepta vivendi non modo hominibus singulis, sed societati etiam et domesticae et civili; in quo tum oeconomica tum politica morum scientia consistit. Hinc illa praeclara quae sunt in Summae Theologicae parte secunda de paterno regimine seu doméstico et de legitimo imperio vel civitatis vel nationis, de iure naturae et de iure gentium, de pace et de bello, de iustitia et de dominio, de legibus et de obtemperatione, de officio vel privatorum necessitati vel prosperitatibus publicae consulendi, idque cum in naturali ordine tum in supernaturali. Quod si privatim, publice atque in mutuis nationum inter nations officiis haec sancte inviolanteque pracepta serventur, iam nihil aliud requiratur ad eam hominibus conciliandam "pacem Christi in regno Christi," quam orbis terrarum tantopere desiderat. Optandum est igitur, ut quae in gentium iure praesertim explicando legibusque iis quibus populorum inter ipsos rationes ordinantur, Aquinas docet, ea, quum verae Nationum Societatis - quae dicitur - fundamenta contineant, magis magisque pertractentur».

Nec minus nobilitata est eius in asceticis mysticisque scientia; quidquid autem composuit, accurate in divinis litteris fundavit et extruxit, « positoque eo principio: "Auctor principalis Scripturae sacrae est Spiritus Sanctus... homo autem fuit auctor instrumentalis," de Bibliorum absoluta fide historica nullum patitur esse dubium, sed verborum sententiae seu sensus litteralis fundamento ubertatem divitiasque constituit sensus spiritualis, cuius triplex genus allegoricum, tro-

pologicum, anagogicum subtilissime explicari consuevit. Denique singulari quadam dono ac munere habuit, ut suae pracepta disciplinae in liturgiae preces hymnosque converteret, itaque divinae Eucharistiae vates et praeco maximus fieret», et Doctoris Eucharistici quoque cognomen acceperit.

* *

Ex iis quae hactenus memoravit, factu peropportuna deinde Pius PP. XI in suis litteris colligit. Imprimis igitur adolescentes invitat ut Thomam intueantur, magnarumque virtutum decora quae in eo eluent diligenter imitando consequentur: ad rem societatem *Militiae Angelicae*, castimoniae Thome praesidio conservandae, custodiendae conditam iis commendat eamque ditat novis privilegiis. Praeterea quum revocasset sanctum Thomam omnium scholarum catholicarum rite esse patronum constitutum, eum sacrae iuventuti documento praebet quemadmodum in studiis optimis ea recte magnoque cum fructu sese exerceat. Homines autem religiosarum familiarum adhortatur ut tamquam in speculum inspiciant in Thome vitam; omnibus denique quotquot sunt Christi fideles suadet ut ab eo pietatis in Augustam caeli Reginam et in dominum Sacramentum capiant exemplum.

« Sed - pergit Pontifex - ad errores effugiendos, in quibus omnium huius temporis miseriarum fons est et caput, religiosius quam unquam alias, est in Aquinatis institutione consistendum. Omnino enim Modernistarum in omni genere Thomas opinionum commenta convincit; in philosophia vim et potestatem humanae intelligentiae tuendo, firmissimisque argumentis Deum esse probando; in re dogmatica supernaturel a naturae ordine discriminando causasque credendi et ipsa dogmata illustrando; in theologia omnia quae fide creduntur non in opinione niti sed in veritate, eademque immutari non posse ostendendo; in re biblica genuinam divinae inspirationis notionem tradendo; in disciplina moralium, in re sociali et in iure recte principia

ponendo de iustitia legali aut de sociali itemque de commutativa aut de distributiva; et quae iustitiae cum caritate sint rationes explicando; in ascetica de christiana vitae perfectione praecipiendo, atque etiam aequales suis temporibus adversarios religiosorum ordinum oppugnando. Denique contra illam quae vulgo iactari solet, rationis humanae a Deo solutam libertatem, noster primae Veritatis iura summique Domini in nos auctoritatem affirmat. Hinc appareat satis esse causae quamobrem Modernistae nullum Ecclesiae Doctorem tam metuant quam Thomam Aquinatem:

« Quiemadmodum igitur olim Aegyptiis in summa annonae caritate dictum est *Ite ad Joseph*, a quo sibi ad alendum corpus frumenti suppeditaret copia, ita iis, quotquot nunc sunt in desiderio veritatis, *Ite ad Thomam* Nos dicimus, ut ab eo sanae doctrinae pabulum, quo affluit, in sempiternam suorum animorum vitam petant. Atque hoc pabulum in promptu esse et parabile omnibus, quum causa ageretur de ipso Thome in beatorum caelitum numerum adscribendo, sic est iuris iurandi religione testatum: "Sub huius Doctoris lucida et aperta doctrina floruerunt quamplures magistri religiosi et saeculares, propter modum compendiosum, apertum et facilem... etiam laici parum intelligentes appetunt ipsa scripta habere,".

* *

Pontificiae litterae concluduntur indictione sollempnium ad saecularem commemorationem ubique per orbem celebrandam, et Romae praesertim in Pontificio illo Collegio Angelico « ubi Thomam tamquam domi suae habitare dixeris » et apud cetera Clericorum athenaeae ceteris sacrorum studiorum domiciliis praestantia.

Non in lingua, sed in corde sapientia est. Utinam tam multi bene facerent, quam multi bene loquuntur.

LACTAN., lib. I.

¹ *Contra Gentes*, I, c. 6.

² II-II, q. I, a. 4.

³ *Qq. disp. de Verit.*, q. XIV, a. 2.

AD FONTEM BELLAQUEI 6]

ACTIO DRAMMATICA I. B. FRANCESIA.

SCENA V.

CUBICULARII IMPERIALES et PONTIFICI,
undique introeuntes haec secum colloquuntur

C. IMP. I. Vidisti?

» II. Vidi enim: perspexi penitus!
» III. Quantus rerum cumulus!

» IV. Quot infortunia!

C. PONT. I. Novi quid accidit?

» II. Nova est calamitas?

C. IMPER. I. Sunt rerum lacrimae!

II. Concurrunt Galliam
Hostes qui socii iniere foedera.

III. Imo invaserunt ipsos et Parisios.

Hinc dant leges, pacem nationibus.

IV. Sed imperator?

I. Plectitur exilio!
II. Quis haec nuperius tam incredibilia

Nendum sperare posset sed mente asse-
[qui!]

III. Ruit quod statuit nuper imperium.

IV. Quod ipse credidit firmum, tutissimum.

CALL. Ut arbor adsolet ruptis radicibus
Humi prosterni, in terras pronus vol-

[vitur,

Quod ille molitur, raptim dilabitur.

Is. Inanes fructus divini sui genii,

Cladum quos gesserat centum victoriis.

CALL. Cecidit Babylon, beata praeliis,
Caput ferebat quae superba gentibus
Pioque tristis minitabat fulmina.

Is. Labores, carceres, probra, ludibria...

Quae cuncta in ipsum decident miser-

[rime.

CALL. Haec est divinae dexteræ mutatio!

C. IMP. I. Heri? Decori! Nunc? Gentium lu-

[dibrio!

II. Miser, qui se rebus credit mortalibus,

Quae sunt fortunæ tot obnoxiae casi-

[bus!

SCENA VI.

CARDINALIS PACCA et DICTI.

(Cubicularius Pontificius introgrediens, elata
voce dicit).

CUB. Adest hic Cardinalis Pacca!

CALL. Maximus

Honor detur viro claro tot meritis.

CARD. (introgrediens cum famulis subito allo-
quitur).

Pius? Valetne Pater sanctus? Quam

[placet

Eum videre post tot rerum pericula!

Novus nunc temporum iam ordo ne-

[scitur.

Et imperator?

CALL. Igitur hinc novissime
Insalutatis cunctis et Pontifice!

CARD. Enim Parisiis adsunt adversarii,
Eum qui gladiis premunt et oppri-

[munt.

Ferunt imperio repulsum Gallico
Agendum longius, vel intra pelagum,
Nulli periculo ne sit in posterum.

Is. Is ergo nuper qui pellebat domibus
Suis tot gentes, soliisque principes,

Pressus, compulsus, magno cum dede-

[core,

Ipse in exsilium coactemittitur!

CARD. Brevi quot vidimus negotia tempore!
Erit nunc liber noster tandem Pontifex!

CARD. Mox ipse afflatus hic divino Numine
Arcana protulit verba de Virgine...

Habere Romanam Petrianum solium.

(Ad proximum numerum).

Dr. JOSEPHUS FORNARI, Sponsor.

ROMAE. - TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS.